

УДК 658.14:330.144

Лілія Мельник

Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя

АКТИВІЗАЦІЯ ПРОЦЕСУ КАПІТАЛІЗАЦІЇ МАШИНОБУДІВНОГО ПІДПРИЄМСТВА

***Анотація.** У статті розглянуто характерні аспекти розрахунку загальної вартості капіталу машинобудівного підприємства, що необхідно для оцінювання ефективності капіталізаційного процесу. Здійснено експертне опитування з метою вивчення ступеня впливу складових капіталу на капіталізацію підприємства, обґрунтовано пріоритетну роль оновлення економічного капіталу як обов'язкової умови розвитку капіталізації машинобудівного підприємства.*

***Ключові слова:** капіталізація, активізація, розвиток, капітал, експертне дослідження, оновлення капіталу.*

Liliya Melnyk

ACTIVATION OF CAPITALIZATION PROCESS OF MACHINE-BUILDING ENTERPRISE

***Abstract.** The features of calculation of capital total worth of enterprise, that it is necessary for the evaluation of efficiency of capitalization process are considered in the article. The expert questioning is carried out with the purpose of study of capital constituents influence degree on capitalization of enterprise, grounded priority role of recreation of economic capital as an development's obligatory condition of capitalization of machine-building enterprise.*

***Вступ.** В умовах ринкової економіки загальноприйнятим показником ефективності діяльності господарюючого суб'єкта є чистий прибуток, що виступає спонукальним мотивом і джерелом майбутнього розвитку підприємства. З економічної точки зору, прибуток – це приріст вкладеного капіталу у фінансово-господарську діяльність підприємства, що характеризує ефективність використання вкладених ресурсів. Щоправда, цей показник не відображає в достатній мірі рівень розвитку підприємства в найближчому періоді та на перспективу. Капіталізація підприємства виступає таким показником, що детально відображає сучасний стан діяльності підприємства, перспективи та можливості його стратегічного розвитку, а також свідчить про ефективність використання вкладених ресурсів [4, с. 16]. У зв'язку з цим, нагальним питанням для вітчизняних машинобудівних підприємств є ефективне управління процесом капіталізації і його активізація як передумова стратегічного розвитку підприємства і підвищення його конкурентоспроможності на вітчизняному та зарубіжних ринках.*

***Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Питання методичного оцінювання капіталізації підприємства, його особливостей та проблем висвітлюються у працях таких вітчизняних науковців, як Геєця В.М., Гриценка А.А., Козоріз М. А., Побурка О.Я., Яремка І.Й. та ін. Різноманітні аспекти даної проблематики висвітлені у працях зарубіжних вчених, зокрема Каплана Р., Кірцнера І.М., Котлера Ф., Казинцева В.В., Малової Т.О., Подсоріна В.О. та ін.*

Поряд з таким, доволі багатим, арсеналом теоретичних напрацювань з даної проблематики, зауважимо, що переважно ці праці носять загальний, подекуди фрагментарний характер. Питання особливостей здійснення капіталізаційного процесу на

вітчизняних промислових підприємствах вимагають поглибленого вивчення. Крім того, економічною наукою недостатньо висвітлені питання оцінювання ефективності капіталізаційного процесу підприємства, його розвитку та активізації.

Постановка завдання. Метою даної статті є аналіз та виокремлення важливих компонентів активізації процесу капіталізації підприємств машинобудування.

Виклад основного матеріалу. Швидкий розвиток глобальних економічних відносин у напрямку становлення та розвитку ринку капіталу вимагає від підприємств машинобудівної галузі оволодіти основними способами та шляхами ефективного управління процесом капіталізації та його активізації. Це вимагає пошуку відповідних підходів до її аналізування, що дасть можливість оцінити ступінь впливу різних факторів на процес капіталізації з метою визначення найважливіших резервів його підвищення.

Коефіцієнт капіталізації підприємства розраховується за допомогою формули (1):

$$K_k = \frac{K_{pi}}{K_{ni}}, \quad (1)$$

де K_{pi} – кошти, спрямовані на розвиток капіталізації підприємства в i -му періоді; K_{ni} – загальний капітал підприємства в i -му періоді.

Зауважимо, що найбільшою перешкодою аналізування капіталізації є обмеженість доступу до джерел необхідної інформації. Для забезпечення здійснення ефективного аналізування капіталізації конкретного підприємства необхідно володіти інформацією про:

- загальну вартість його капіталу, тобто сукупність фінансової, економічної, природної та людської його складової, що розраховується за допомогою визначених формул;

- основні джерела та напрямки використання коштів, що забезпечують розвиток капіталізації підприємства.

На жаль, на даний момент проблема отримання реальних даних фінансово-господарської діяльності підприємств значно загострюється із ускладненням загального економічного стану промислового комплексу країни. Щоправда, цілком зрозуміло, що розвиток будь-якого підприємства неможливий без чіткого та детального аналізу вартісної характеристики складових капіталу підприємства, результатів його діяльності за попередні роки, а відповідно і визначення на їхній основі перспектив та напрямків подальшого розвитку підприємницької діяльності та прийняття реальних заходів для ефективних управлінських рішень [6, с. 188-190].

Сучасний стан діяльності машинобудівних підприємств свідчить про те, що, окрім загальноприйнятих методів управління, вони потребують розроблення принципово нових підходів, методів та принципів аналізування результатів діяльності підприємства з метою узагальнення інформації про напрями його стратегічного розвитку. Запропонований підхід до аналізування капіталізації підприємства побудований в основному на принципі відображення рівня росту даного показника.

Для аналізування стану капіталізації машинобудівних підприємств за базу дослідження було обрано 10 найбільш потужних та загальновідомих підприємств машинобудівної галузі Тернопільської області. Розрахунок вартості наявного капіталу підприємства передбачає визначення вартості усіх його складових, що охоплюють матеріальні та нематеріальні активи, грошові засоби, природні ресурси (земельну ділянку).

У процесі дослідження за результатами розрахунку загальної вартості капіталу визначених підприємств можна зробити такі висновки:

1. Характерною особливістю усіх досліджуваних машинобудівних підприємств є те, що у складі їх активів найбільша частка припадає на економічний капітал, складовими якого є усі матеріальні і нематеріальні активи. Це цілком очевидно, оскільки ця галузь є надзвичайно матеріаломісткою, а самі активи є стрижневим елементом виробничої

потужності всього підприємства. Щоправда на сьогоднішній день за статистичними даними ці активи, у більшості своїй, є фізично і морально зношеними.

2. У більшості досліджуваних підприємств частка фінансового капіталу (або оборотного) сягає близько 30%. Для кожного підприємства оборотні активи відіграють роль засобу забезпечення безперервності й ефективності його поточної діяльності. Зауважимо, що в деяких підприємствах оборотні активи переважають над необоротними. Це зумовлено наявністю у них не грошових коштів, а великою дебіторською заборгованістю, більшу частину якої становлять неоплачені рахунки за поставлену продукцію. У зв'язку з цим, спостерігається певне недофінансування підприємницької діяльності, про що свідчить відповідне зниження показника капіталізації. З метою забезпечення ефективного управління дебіторською заборгованістю для підприємства дуже важливо оптимізувати розмір такої заборгованості і забезпечити своєчасне одержання заборгованих коштів [2, с.253].

3. Доволі проблематичним є завдання розрахунку вартості природного капіталу підприємства, для якого визначено як найбільш доцільний порівняльний метод оцінювання їх вартості. Така ситуація пояснюється тим, що для розрахунку вартості природних ресурсів, а конкретніше земельної ділянки, в даному випадку необхідно володіти чіткою інформацією про продаж аналогічних ресурсів (земельних ділянок) на ринку. Проте особливістю вітчизняного машинобудування як на території Тернопільської області, так і в межах усієї країни, є те, що, в основному, в процесі приватизації самих підприємств, а на сьогоднішній день майже усі такі підприємства належать до приватної форми власності, земля як природний ресурс оціненою не була і реально отримати такі дані неможливо. Як правило, у вітчизняній практиці бухгалтерського обліку вартість природних ресурсів прийнято включати до вартості необоротних активів, зокрема до основних засобів. З огляду на це, вважатимемо, що відображена вартість необоротних активів у балансі підприємства збільшена на суму вартості земельної ділянки підприємства.

4. Оцінювання вартості людського капіталу не дає точного й однозначного результату. Така оцінка, зазвичай, вважається суб'єктивною. Проте, світова практика показує, що в країнах з розвинутою економікою результат оцінювання вартості людського капіталу обов'язково враховується. Крім, того сьогодні дедалі більше зустрічається наукових праць та досліджень, в яких підкреслюється, що оцінювання вартості людського капіталу обов'язково повинне доповнюватись його діагностикою, оскільки крім значного впливу на загальну вартість сукупного капіталу, людський є не менш вагомим й у поточних результатах фінансово-господарської діяльності підприємства.

5. Чимало досліджуваних підприємств у своїй діяльності керуються принципом пріоритетності розвитку поточного стану діяльності підприємства, аніж спрямованість на довгострокову перспективу. Про це свідчать результати дослідження, згідно яких у чотирьох з десяти опитаних підприємств капітальні вкладення здійсненні у 2007 році не перевищили позначки 1% вартості сукупного капіталу підприємства. У наступному році такий результат дещо покращився, проте ще залишався недостатнім. Загальна вартість капіталу та сума капітальних інвестицій машинобудівних підприємств Тернопільської області відображені у таблиці 1.

Результати дослідження свідчать про те, що ефективність процесу капіталізації підприємства значною мірою залежить від рівня розвитку чотирьох складових капіталу, тобто фінансового, економічного, природного та людського. Дослідити рівень впливу цих складових на весь капіталізаційний процес машинобудівного підприємства можна за допомогою методу, що базується на експертному опитуванні. Для забезпечення достовірності результатів дослідження визначались оцінки рівня впливу складових капіталу (за шкалою від 10 до 100) десятих експертів, які є представниками управлінського персоналу машинобудівних підприємств, що взяті за базу дослідження. Результати розрахунків оцінок експертів подано у таблиці 2.

Таблиця 1

Капітал та капітальні інвестиції машинобудівних підприємств
Тернопільської області

№ з/п	Назва підприємства	2007 рік		2008 рік	
		Вартість капіталу, тис. грн.	Капітальні інвестиції, тис. грн.	Вартість капіталу, тис. грн.	Капітальні інвестиції, тис. грн.
1.	ТОВ ОСП Корпорація Ватра	23790	851	18941	892
2.	ТОВ «Ватра-Техноформ»	2039	94	3391	1361
3.	ВАТ «Тернопільський завод «Оріон»	71066	2159	71192,9	3951
4.	ВАТ «Тернопільський комбайновий завод»	115581	127	56592	158
5.	ВАТ «Чортківський завод «Агромаш»	4975,1	17,6	4703	131
6.	ВАТ «Гусятинський механічний завод»	1184	0	1295	7
7.	ВАТ «Тернопільагроспец-монтаж»	27032,6	621,5	37262,5	12604
8.	ВАТ «Тернопільський електромеханічний завод»	6432,6	409,9	6300,8	0
9.	ЗАТ «Тернопільський ремонтно-монтажний комбінат «Торгтехніка»	2867,1	873,5	4355	947
10.	ВАТ «Ланівецький ремонтно-механічний завод»	2076,7	39,5	2287	537

Таблиця 2

Матриця оцінок відносної важливості складових капіталу при розрахунку ступеня їх впливу на процес капіталізації підприємства

Складові капіталу (<i>i</i>)	Експерти E_j / оцінки O_{ij}									
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Фінансовий	90	80	90	100	70	80	90	80	80	80
Економічний	100	90	80	90	100	90	80	100	90	90
Природний	80	70	60	50	70	60	60	70	60	60
Людський	70	80	70	70	90	70	80	90	80	70

За результатами обробки отриманої в ході опитування експертів інформації, можна визначити, що та складова капіталу, яка отримала значення суми рангів найменше є найважливішою і найбільше впливає на капіталізацію підприємства.

Таблиця 3

Результати обробки отриманої шляхом експертного опитування інформації методом вагових коефіцієнтів

Складові капіталу	Сума рангів оцінок, R_i	Середнє арифметичне рангів оцінок, S_{ri}	Визначений ранг для кожної складової капіталу
Фінансовий	26	32,8	2
Економічний	19		1
Природний	46		4

Людський	33		3
----------	----	--	---

Згідно даних таблиці очевидно, що економічний капітал є найважливішою складовою сукупного капіталу підприємства, що впливає на його капіталізацію. Проте, для подальшого дослідження ступеня впливу складових капіталу необхідно проаналізувати рівень відхилення суми рангів кожної складової капіталу від їх середнього арифметичного значення, а також розрахувати такі коефіцієнти як: відхилення суми рангів кожної складової капіталу; коефіцієнти варіації, що характеризує коливання (мінливість) досліджуваних ознак; коефіцієнт конкордації, який показує рівень узгодженості між думками експертів щодо ступеня впливу кожної складової капіталу на капіталізацію підприємства; коефіцієнт вагомості для кожної складової капіталу підприємства, що відображає оцінку кожного експерта ступеня важливості досліджуваних параметрів шляхом присвоєння їм рангів та активності експертів. Розрахунок зазначених показників відображено у таблиці 4.

Таблиця 4

Коефіцієнти оцінювання поглядів експертів щодо ступеню впливу складових капіталу підприємства на процес його капіталізації

Складові капіталу (<i>i</i>)	Відхилення суми рангів кожної складової капіталу, <i>k_i</i>	Коефіцієнт варіації, <i>V_i</i>	Коефіцієнт конкордації, <i>W</i>	Коефіцієнт вагомості, <i>B_i</i>	Коефіцієнт активності експертів, <i>A_j</i>
Фінансовий	-5	0,30	0,8	0,27	8,4
Економічний	-12	0,24		0,29	9,1
Природний	15	0,40		0,2	6,4
Людський	2	0,32		0,24	7,7

Серед отриманих результатів найбільш показовим є коефіцієнт конкордації. На практиці його значення змінюється від 0 до 1. Якщо $W=0$, то це свідчить про відсутність узгодженості між експертами, а якщо $W=1$, то спостерігається повна узгодженість опитуваних експертів. Таким чином, коефіцієнт конкордації відображає тісний зв'язок думок фахівців, які беруть участь у дослідженні. В нашому випадку значення даного коефіцієнта сягнуло позначки 0,8. Цілком очевидно, що погляди експертів з приводу найбільшого впливу економічного капіталу на процес капіталізації всього підприємства характеризуються високою узгодженістю.

Це дає підстави стверджувати, що головною умовою розвитку капіталізації підприємства є оновлення економічного капіталу, зокрема, в основному активів виробничого характеру, оскільки саме такі активи є пріоритетними для машинобудівних підприємств. З огляду на це, оновлення економічного капіталу повинне стати безперервним процесом (рис. 1), що базується на закупівлі нових об'єктів, реконструкції, ремонті та модернізації уже наявних.

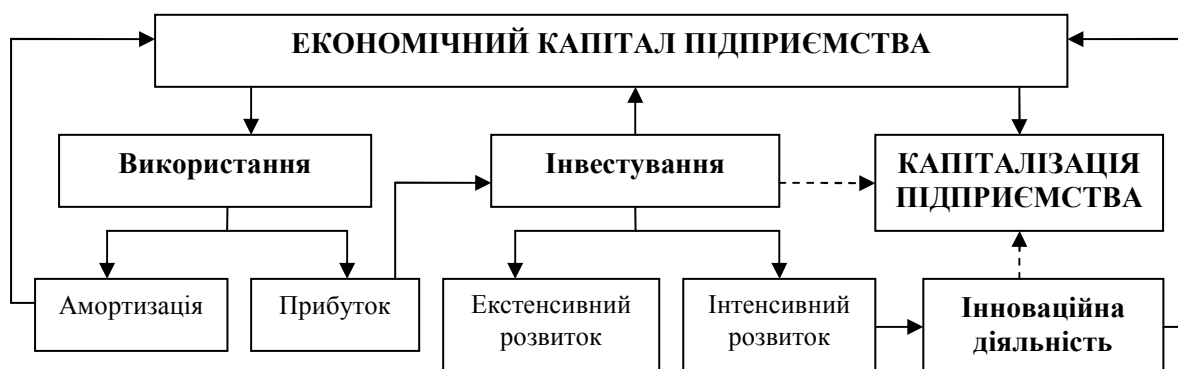

Рис. 1. Процес оновлення економічного капіталу підприємства на принципі підвищення його капіталізації

В результаті фінансово-господарської діяльності підприємство отримує прибуток, який реінвестує у капітал. Його збільшення призводить до зростання капіталізації підприємства. Проте, в сьогоденних умовах гострої економічної кризи для більшості машинобудівних підприємств Тернопільської області характерною є збиткова діяльність, а тому в них немає можливості оновлювати економічний капітал за рахунок результатів їх діяльності. На даний момент вважається, що залучення іноземних інвестицій є оптимальним способом вирішення питання забезпечення підприємства усіма виробничими засобами. Разом з тим, зауважимо, що в кризовий період такі ресурси є малодоступними та занадто дорогими для підприємства. З огляду на це, в даному випадку ефективним джерелом ресурсів для фінансування оновлення економічного капіталу є амортизаційні відрахування, головне призначення яких власне й полягає в оновленні матеріально-технічної бази підприємства.

Очевидно, що основою росту капіталізації підприємства є розширене оновлення основного капіталу, а також ефективне його використання, що забезпечить досягнення конкурентоздатного рівня підприємства як на вітчизняному, так і на зарубіжному ринках.

Висновки і перспективи подальших досліджень. У зв'язку з ринковими трансформаційними процесами завдання досягнення капіталізаційної ефективності особливо гостро постає перед підприємствами машинобудування. Капіталізація підприємства відображає ефективність використання капіталу, який задіяний у виробничому процесі з метою його безперервного і повного оновлення. Разом з тим, такий процес має свої особливості і перш за все залежить від:

- ефективності використання виробничих ресурсів;
- ефективності використання та розподілу прибутку підприємства;
- раціональності використання амортизаційного фонду;
- рівня упровадження інноваційних розробок, нових технологічних ліній;
- величини інвестування підприємницької діяльності, джерел інвестиційних ресурсів;
- рівня кваліфікації персоналу, перш за все працівників управлінського складу, оскільки вони безпосередньо приймають рішення, пов'язані з оновленням капіталу підприємства;
- готовності та націленості керівників на інноваційний розвиток підприємства, інше.

Необхідність удосконалення механізму управління процесом оновлення економічного капіталу, перш за все, обумовлена невідповідністю діючого механізму сучасним ринковим умовам господарювання. У зв'язку з цим, питання оцінювання вартості економічного капіталу, аналіз його динаміки, структури та ефективності використання є першочерговим для вітчизняних машинобудівних підприємств.

Література:

1. Капіталізація економіки України / За ред. акад. НАН України В.М.Геєця, д-ра екон. наук А.А.Гриценка. – К.: Інститут економіки та прогнозування, 2007. – 220 с.
2. Крамаренко Г.О., Чорна О.Є. Фінансовий менеджмент: Підручник. – Київ: Центр навчальної літератури, 2006. – 520 с.
3. Методологічні основи оцінки рівня капіталізації суб'єктів господарювання: Монографія / НАН України. ІОРД; За наук. ред. д.е.н., проф., М.А.Козоріз. – Львів, 2008. – 290 с.
4. Подсорин В.А. Управление воспроизводством основного капитала на железнодорожном транспорте (теория, методология, практика): Автореф. дис...док. экон. наук.- Москва, 2008. – 48 с.
5. Швиданенко Г.О., Шевчук Н.В. Управління капіталом підприємства: Навч. посіб. – К.: КНЕУ, 2007. – 440 с.
6. Яремко І.Й. Теоретичні і прикладні засади формування вартості машинобудівних підприємств: Монографія. – Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2008. – 260 с.